

נסתרות

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת וארא תשפ"ג (שנה ו' גליון 142)

וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. [ו ב]

וענין הכתוב, כי נראה לאבות בשם הזה שהוא מנצח מערכות שמים ולעשות עמם נסים גדולים שלא נתבטל מהם מנהג העולם, ברעב פדה אותם ממות, ובמלחמה מידי חרב, ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה, והם ככל היעודים שבתורה בברכות ובקללות.

כי לא תבא על אדם טובה בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס, ואם יונח האדם לטבעו או למזלו לא יוסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו. אבל שכר כל התורה וענשה בעולם הזה הכל נסים, והם נסתרים, יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם, והם באדם עונש ושכר באמת.

ומפני זה תאריך התורה ביעודים שבעולם הזה, ולא תבאר יעודי הנפש בעולם הנשמות, כי אלה מופתים שכנגד התולדת, וקיום הנפש ודבקה באלקים, הוא דבר ראוי בתולדתה, שהיא תשוב אל האלקים אשר נתנה. ועוד אפרש זה (ויקרא כו יא ד"ה ונתתי).

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה פֶּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצָר רוּחַ וּמַעֲבָדָה קָשָׁה. [ו ט]

לא בעבור שלא יאמינו בה' ובנביאו, רק שלא הטו אוזן לדבריו מקוצר רוח, כאדם שתקצר נפשו בעמלו, ולא ירצה לחיות רגע בצער, מדעתו שירוח לו אחרי כן. וקוצר הרוח הוא פחדם שלא יהרגם פרעה בחרב כאשר אמרו שוטריהם אל משה, ועבודה קשה, הוא הדחוק שהיו הנוגשים אצים בהם ולא יתנום לשמוע דבר ולחשוב בו.

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְרַעְה וְאֲנִי עֶרְל שְׁפֹתַיִם. [ו יב]

כי לא עשית דברי נשמעים להם, ואיך ישמעני פרעה. ועוד כי אני ערל שפתים ואיני הגון שאדבר לפני מלך גדול. ויתכן לפרש שחשב משה אולי כי מפחיתותו לא שמעו אליו, כי הוא ערל שפתים ולא יכון לדבר על לבם דברים טובים דברים נחומים, אף כי ידבר לפרעה. [ומפרש החזקוני כי משה לא ידע שמחמת קוצר הרוח לא שמעו אליו, וכך נראה בספר הרמב"ן]

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהְרֹן וַיֹּצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פְּרַעְה מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. [ו יג]

השם אמר אליו: ראה נתתיך אלקים לפרעה (ו א), כי אתה תבא לפניו עם אהרן, ושם תצוה אתה את אהרן ולא ישמע פרעה דבר, ואהרן בשליחותך ישמענו דבר, כאשר האלקים מצוה לנביא, והנביא משמע דבריו ומוכיח בהן. והנה זו מעלה וגדולה למשה, זכה בה בענותו שהיה בוש לדבר בערלת שפתיו, וכך אמר: גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם (יא ג), מדה כנגד מדה, שהיה ירא שלא יהיה נבזה בעיניהם.

במעלתו של משה רבינו ובפרט במידת הענוה הרחב על כך רבנו הרמב"ן בפרקים הקודמים:

[ד י]: (שמות רבה ג כ) אמרו: אמר לו אם אתה אינך איש דברים אל תחוש, הלא אני בראתי כל פיות שבעולם, ואני עשיתי אלם מי שחפצתי, וחרש ועור ופקח לראיה ופקח לשמיעה, ואם חפצתי שתהיה איש דברים, היית, אלא לעשות בך אני חפץ, ובעת שתדבר יהיו דבריך נכונים שאני אהיה עם פיה. הדא הוא דכתיב: ועתה לך ואנכי אהיה עם פיה (שמות ד יב). ולפי זה, נראה בעיני שלא רצה להסיר ממנו כובד לשונו בעבור שהיה בו ממעשה הנס שספרו רבותינו (שמות רבה א כו) שאירע לו עם פרעה.

והוסיף שם עוד בפסוק יג: ואנקלוס אמר: ביד מאן דכשר דתשלח. יאמר: שלח נא ביד אדם מדבר צחות שיהיה כשר וראוי לשליחות נכבדת כזאת, ואל תשלח ביד כבד פה וכבד לשון ותהיה עם פיו בדברו אל פרעה, כי איננו דרך כבוד ומעלה להיות שלוחך ערל שפתים, כי לא ישמעו כל העמים בדברו עם המלך, ויהיה זה גרעון בעיניהם. והנכון בעיני: שלח נא ביד כל אשר תשלח, כי אין אדם בעולם שלא יהיה הגון יותר ממני לשליחות. והסבה למשה בכל הסרבנות הזאת, ענותו הגדולה מכל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב ג), שלא היה מוצא את לבו להתנגד ולדבר אל המלך ושיתפאר לאמר: השם שלחני, ולא על ישראל להוציאם ממצרים ולהיות עליהם מלך.

במאר כאן רבי שמחה זקסניד ברויזא זצ"ל בספרו "שם דרך", כי משה רבנו סירב לשליחותו של הקב"ה מתוך ענוותנותו המופלגת כפי שמציין הרמב"ן, ובנוסף גם עקב מומו שהוא כבד פה וכבד לשון, ובגדלותו הוא אינו מבקש מהקב"ה להרפא ממום זה שלא רצה להסיר ממנו כובד לשונו בעבור שהיה בו ממעשה הנס. ומוסיף: נפלא הדבר למתבונן כמה רוחב דעת ולימוד עמוק יש בכל התגלות נסית של הקב"ה, עד שלמרות כל הניסים והמופתים והידי הגדולה שהראה הקב"ה לבני ישראל ביציאת מצרים, ומשה רבנו היה השליח בעשייתם, עדיין רצה משה רבנו שתישארו כבודות פיו זכר לנס שנעשה לו עשרות שנים קודם לכן. ועוד יש לבאר, כי דבר שיש בו מעשה נס זהו אות כבוד, מכיון שהשלמות שבזה גדולה יותר משלמות זו של דיבור רגיל, כמדליה מהמלך להוקרה וכבוד שהמקבלה ישאה תמיד בגאון להתפאר.

וַיִּקַּח אֶהָרֹן אֶת אֱלִישֶׁבַע בֵּת עַמִּינָדָב אַחֹת נַחֲשׁוֹן לֹו לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לֹו אֶת נָדָב וְאֶת אֲבִיהוּא אֶת אֶלְעָזָר וְאֶת

אִיתָמָר. [ו כג]

כאשר הזכיר אם הנביאים לכבודם ולומר שהיא בת לוי איש צדיק ונרמז שנעשה בה נס, כן הזכיר אם הכהונה שהיא מיוחסת מזרע המלוכה, אחות הנשיא הגדול. והזכיר אמו של פנחס שהוא גם כן כהן שזכה בה בעצמו, ואם היה זה שם פוטיאל שם איננו נדרש, מה טעם להזכיר שם אדם לא ידענו מי הוא, ולכן אמרו רבותינו (ב"ב ק"י. סוטה מג.) שהוא מזרע יוסף שפטפט ביצרו ומזרע יתרו שפטם עגלים לעבודת גלולים. והוזכר לשבח שזכו בצדקתם לכהונת עולם.

וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרָעָה וְהִרְבִּיתִי אֶת אֶתְנִי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. [ז ג]

פירשו בשאלה אשר ישאלו הכל, אם השם הקשה את לבו מה פשעו, ויש בו שני טעמים ושניהם אמת. האחד, כי פרעה ברשעו אשר עשה לישראל רעות גדולות חנם, נתחייב למנוע ממנו דרכי תשובה, כאשר באו בזה פסוקים רבים בתורה ובכתובים, ולפי מעשיו הראשונים נדון. והטעם השני, כי היו חצי המכות עליו בפשעו, כי לא נאמר בהן רק ויחזק לב פרעה (להלן פסוק יג, כב, ח, טו) וכבד פרעה את לבו (להלן ח, כח, ט, ז). הנה לא רצה לשלחם לכבוד השם, אבל כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם, רך לבו והיה נמלך לשלחם מכובד המכות, לא לעשות רצון בוראו, ואז הקשה השם את רוחו ואמץ את לבו למען ספר שמו.

וַיֹּאמֶר לְמַחֵר וַיֹּאמֶר כְּדָבָרְךָ לְמַעַן תִּדְעַע כִּי אֵין כְּהָ אֶלְקִינוּ. [ח ו]

ידוע כי מנהג כל האדם לבקש שתסור רעתו מיד. ופירשו בשם הגאון רב שמואל בן חפני, שפרעה חשב אולי מערכת השמים הביאה הצפרדעים על מצרים ומשה ידע כי הגיע עת סורם, ולכן אמר אליו התפאר עלי, בחשבו שאומר לו עתה להכריתם מיד, ועל כן האריך למחר. והנכון בעיני: כי בעבור שאמר למתי אעתיר לך, חשב פרעה כי ביקש זמן, ועל כן נתן לו זמן קצר, ויאמר למחר, ומשה ענה לו כדברך כן יהיה, כי אחרי שלא בקשת שישורו מיד לא ישורו עד למחר.

וְהַפְלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשׁוֹן אֲשֶׁר עִמָּךְ עֲלֶיהָ לְבַלְתִּי הָיִית שָׁם עֲרֵב לְמַעַן תִּדְעַע כִּי אֲנִי ה' בְּקִרְבְּךָ

הָאֶרֶץ. [ח יח]

בעבור היות המכות הראשונות עומדות, איננו פלא שיהיו בארץ מצרים ולא בארץ גשן, אבל זו מכה משולחת, וכאשר יעלו החיות ממעונות אריות, מהררי נמרים, וישחיתו כל ארץ מצרים, ראוי היה בטבעם שיבואו גם בארץ גשן, אשר היא מכלל ארץ מצרים בתוכה. לכך הוצרך לומר: והפליתי את ארץ גשן, שתנצל כולה בעבור שעמי עומד עליה, כי רובה של ישראל היא. ואומר ושמתי פדות בין עמי ובין עמך - שאפילו בארץ מצרים, אם ימצאו החיות איש יהודי לא יזיקוהו ויאכלו המצריים, כדכתיב ישלח בהם ערוב ויאכלם (תהלים עח מה), וזהו לשון פדות, כטעם: נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתך (ישעיהו מג ג).

אני ה' בקרב הארץ - פירש רבי אברהם דרך משל, כמנהג המלכים שיעמדו באמצע המלכות להיותו קרוב אל הקצוות. ואין לדבר זה טעם. אבל הוא לומר כי הוא שליט ומשגיח בקרב הארץ, לא כמי שיחשוב: עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך (איוב כב יד). ויתכן שיהיה כמו: כי שמי בקרבו (שמות כג א), והוא סוד נשגב ונעלם.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִשֶּׁה כְּצִאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרַשׁ אֶת כַּפֵּי אֶל ה' הַקְּלוֹת יַחְדָּלוּן וְהִבָּרַד לֹא יִהְיֶה עוֹד לְמַעַן

תִּדְעַע כִּי לֹה' הָאֶרֶץ. [ט כט]

על דרך הפשט יתכן לומר שהיה משה מתפלל בביתו, רק בפעם הזאת רצה להיות כפיו פרושות השמים ויחדלו הקולות והמטר מיד, ולא יתכן לעשות כן בעיר, על כן אמר כצאתי את העיר. וכן נאמר עוד (בפסוק לג) ויצא משה מעם פרעה את העיר, ובראשונה אמר (לעיל ח כה) הנה אנכי יוצא מעמך.

ורבותינו אמרו (מכילתא פסחא בפתיחתא) שלא היה מתפלל בתוך העיר לפי שהיא מלאה גלולים, וכל שכן שלא היה נדבר עמו אלא חוץ לכרך. אם כן נאמר כי בעבור שהיה פרעה מבקש עתה שישור הברד מיד, הוצרך משה לפרש לו כי יצטרך לצאת את העיר, ואחרי כן יפרוש כפיו אל ה' וישור בתפלתו, והוא האמת.

תמהה הרמב"ן מדוע רק אחר מכת ברד הוצרך משה לצאת מן העיר, ובתפילות של שאר מכות לא יצא חוץ לעיר. ורבותינו בעלי התוספות תירצו, דמקנה הצאן היו גלולי מצרים והיו מרחיקים אותם מן העיר, נמצא שמשה היה יכול להתפלל במצרים משום שכל הצאן היו בשדה מחוץ לעיר, אומנם במכת ברד שנאמר (בפס' ו') הירא את דבר ה' הניס את מקנהו אל הבתים, ממילא נתמלאה כל מצרים בגלולי עבודה זרה, וכך דוקא עתה במכת ברד אמר משה כצאתי מן העיר.

הגליין הוקדש לרפואת הרב יעקב בן מרגלית בחושח"י

להערות הארות והצטרפות: 0527174410@GMAIL.COM

מיועד לעורר את לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן